

PETNEKI KATALIN*

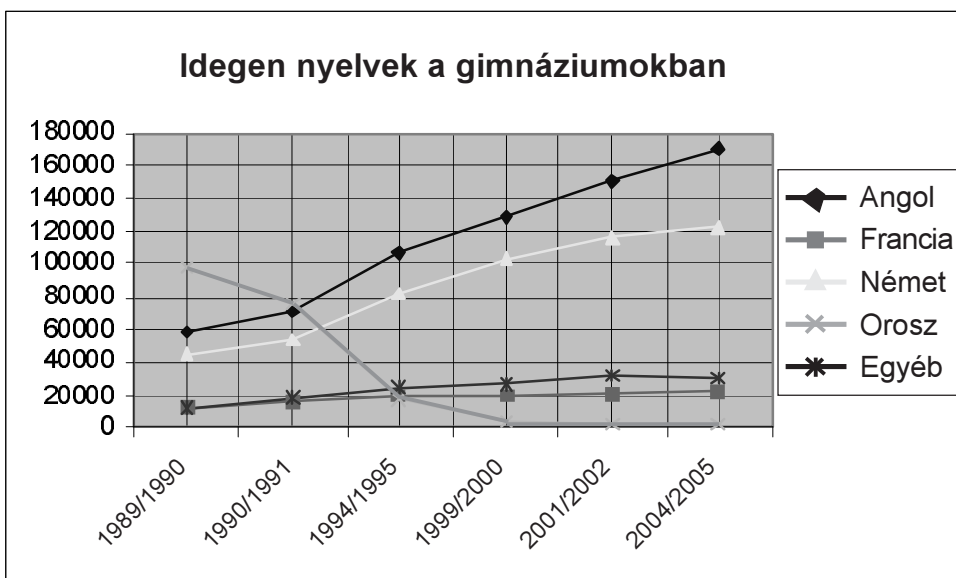
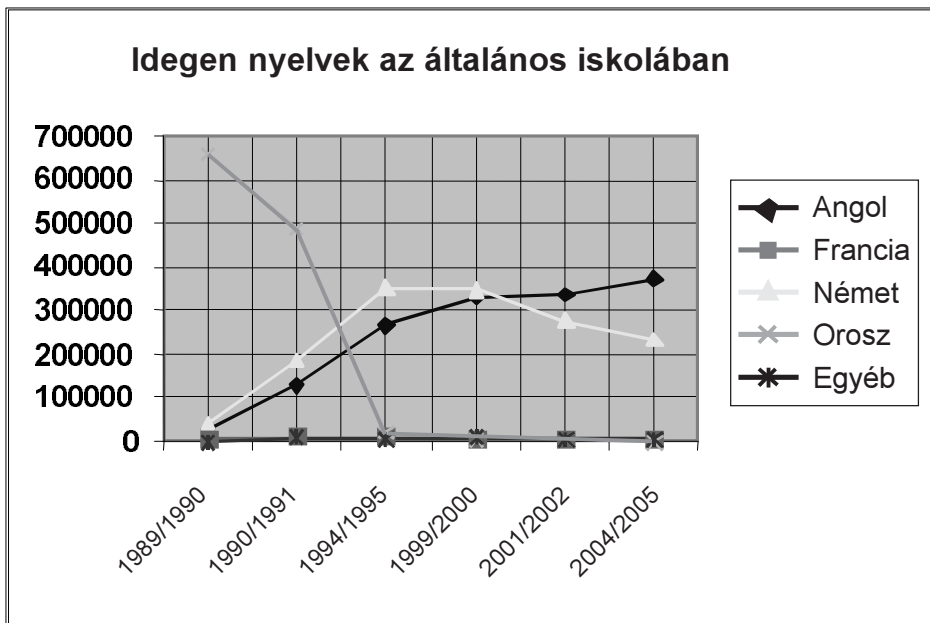
Mit ér a nyelvtudás, ha nem angol?

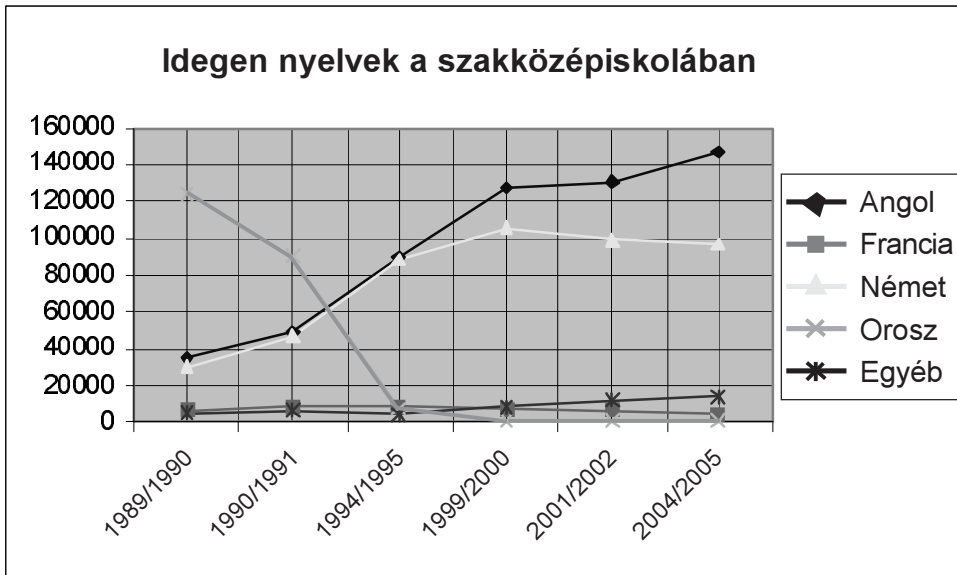
A nyár elején, amikor a tanév véget ér és a tanárok végre egy kicsit pihenhetnek, június 28-án az oktatási tárca új vezetője két lényeges bejelentést tett: bevezetik a felsőoktatásban a tandíjat és megemelik a tanárok kötelező óraszámát. Ezt a két információt a sajtó rögtön fel is kapta, s biztos sokat fogunk még ezekről olvasni. Mivel e két lépés igen sok embert érint, valószínűleg sokak szemét/fülét elkerülte egy mondat, amit a fenti szövegkörnyezetbe ágyazott az új miniszter, miszerint „Hiller István elmondta: a magyarok 75 százaléka nem beszél semmilyen idegen nyelvet, s ezzel Európában a magyarok sereghajtók, ezért 2010-re megteremtik a feltételeket, és kötelezővé teszik az angol nyelv oktatását a középiskolákban”.¹

Mivel az említett másik két bejelentés sokkal nagyobb figyelmet kap, valószínűleg sokan észre sem vették ez utóbbi mondatot. Pedig szerintem érdemes lenne kicsit elgondolkodni rajta. A kérdés az, kinek és miért jó ez? Szükség van-e erre? Miért most, illetve miért 2010-ben? Senki nem vitatja, hogy ma az angol nyelv a nemzetközi kommunikáció nyelve. De ha valaki angolul akar tanulni, annak ma nincsenek meg a feltételei? Egyáltalán, hogyan állunk a nyelvtudással, milyen nyelveket tanulnak ma a diákok?

Amikor az 1989–90-es tanévben eltörölték az orosz nyelv kötelező jellegét és az orosz egyike lett a választható nyelveknek, az iskolai nyelvválasztásban óriási változás állott be. Az iskolák természetesen nem rendelkeztek elegendő más nyelvszakos tanárral, így pénzt és fáradságot nem kímélve képeztek át számos orosz tanárt angol- és német tanárrá (más nyelvszak nem volt jellemző), így próbálták enyhíteni a nagy tanárhiányt. Leginkább az Oktatási Minisztérium statisztikai adataival tudom érzékeltetni, hogy öt évenként milyen változás állt be az iskolai nyelvtanulók számában.²

Bármelyik adatsort is nézzük, mindenféle előírás és kötelező jelleg nélkül is az angol nyelvet – még csökkenő diáklétszám mellett is – egyre többen választják és tanulják. Az általános iskolában az 1999–2000-es tanévig a németet tanulták többen, ami részben azzal magyarázható, hogy ebben az iskolatípusban egyszerűen több német tanár volt. Azonban 2000-re az angol nyelv ebben az iskolatípusban is utolérte a németet, sőt, azóta ott le is hagyta. Tehát megállapítható, hogy ma már minden iskolatípusban a legtöbben angolul tanulnak. A „második helyezett” német nyelv egyelőre stagnál, visszaesés még csak kis mértékben tapasztalható. Az összes többi nyelvet (franciát, olaszt, spanyolt stb.) csak a tanulók töredéke tanulja, e nyelvek mutatói alig változtak az elmúlt 10 évben.

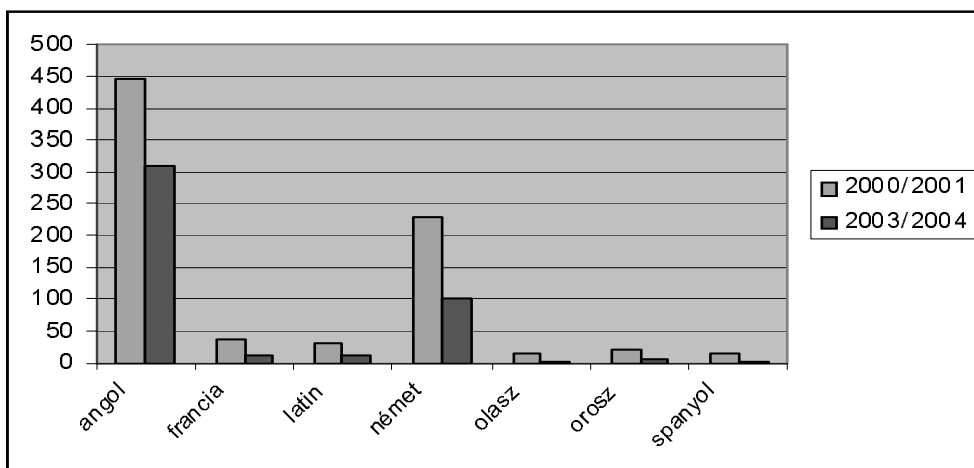

Az Európai Unió különböző akciókkal hívja fel a figyelmet a nyelvtanulás és nyelvtudás fontosságára. 2004-ben volt a „Nyelvek európai éve”, 2005 szeptemberében rendezték meg a „Nyelvek európai napját”, 2006 februárjában pedig Brüsszelben rendeztek konferenciát a többnyelvűségről. Ezen öt magyar előadó is részt vett³, közülük egy franciául, egy pedig (jómagam) németül adott elő, a többiek angolul. Nem érzékeltem különbséget a résztvevők számában ott, ahol nem angolul folyt az előadás, mégis a fellépők 90%-ban angolul adtak elő. A konferencia honlapja is – a nyitó oldal kivételével – csak angolul volt elérhető. Tehát a többnyelvűség szépen hangzó programját már az EU központjában is erős egynyelvűség övezi. Pedig a „Közös európai referenciakeret” politikai és oktatási háttérében világosan megfogalmazza, miért van szükség a többnyelvűsége: „A többnyelvűséget a plurikulturalizmus kontextusában kell vizsgálnunk. A nyelv nemcsak a kultúra egyik fő tényezője, hanem egyben a kulturális produktumok hozzáférhetőségének eszköze is.”⁴

De nézzük, hogy mi történik nálunk. 2003-ban hirdette meg az Oktatási Minisztérium a „Világ – nyelv” programját, amivel a jelenlegi miniszter által is kifogásolt alacsony nyelvtudási szintet kívánta orvosolni. A programot Medgyes Péter akkori helyettes államtitkár vezetésével egy ún. „bölcsek tanácsa”, a hazai nyelvpedagógia és alkalmazott nyelvtudomány jeles képviselői alkották meg. Célként az Európai Unió elvárásainak megfelelően azt tűzték ki, hogy „a közoktatásból kilépő minden diák feltétlenül tudjon egy, de lehetőleg két idegen nyelven annyira, hogy igényeinek megfelelően tudjon továbbtanulni és munkát vállalni”⁵. E dokumentum csak egyetlen helyen emeli ki az angol nyelvet, illetve tanulásának fontosságát, de nem teszi kötelezővé. „Mivel napjainkra az angol vált a nemzetközi kommunikáció első számú nyelvéné, minden diáknak legyen *lehetősége* angolul tanulni”⁶. A program beindult, számos jó kezdeményezés született. Ezek közül az egyik legsikeresebb és talán legismertebb,

hogy több mint négyszáz iskolában bevezettek egy nyelvi előkészítő évfolyamot. A 2004–2005-ös tanév alakulását 64 iskola nulladik évfolyamán kutatók is nyomon követték, és az eredményeket publikálták. Ebben a képzési formában is a legtöbben angolul (66,7%) és németül (33,3) tanultak. Pedig a programban nemzetiségi iskolák is részt vettek. A kutatók mindkét félévben megkérdezték a diákokat például arról, hogy ki milyen nyelvet szeretne tanulni. A második félévben például ezek a válaszok születtek⁷:

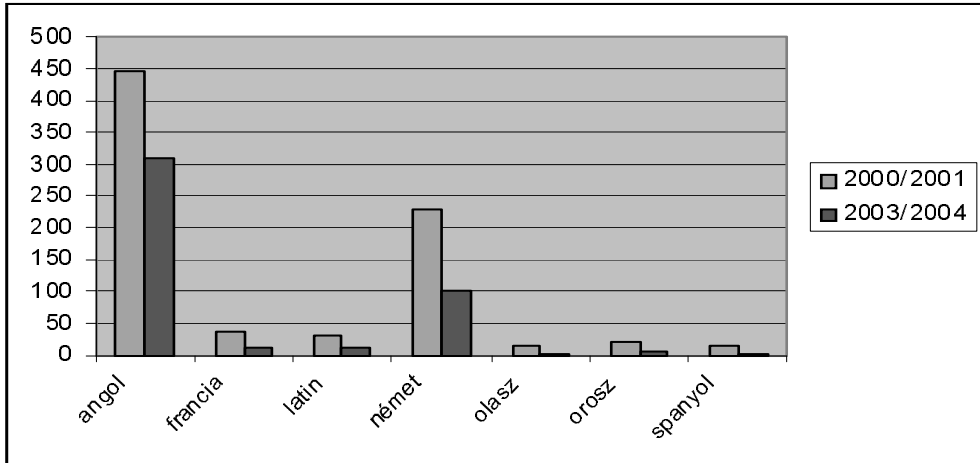

Az első megállapításunk ezek alapján az lehet, hogy ma már igen sokan tanulnak és tanulhatnak angolul, s ez a lehetőség a tendenciákat látva töretlen fejlődést mutat. Akkor miért kell kötelezővé tenni az angolt?

Sokszor állítják elének az észak-európai államokat példaképkül. Norvégiában, ahol az angol az első és egyben kötelező idegen nyelv, a lakosság 94%-a tud jól angolul⁸. Ez azonban azt is jelenti, hogy más nyelveken már kevésbé tudnak. „A nyelvoktatás erősen csak egy nyelvre koncentrál, ilyen erős első idegen nyelv mellett a többi idegen nyelv gyenge pozícióval rendelkezik”⁹. A második idegen nyelv már a választható tárgyak körébe tartozik, így azt sokan nem is választják. Ráadásul az elméletileg választható nyelvek köre is rendkívül szűk, ami főleg a német¹⁰ nyelvet jelenti. Hogy nincs nagy választék, azt pedig azzal magyarázzák, hogy nincs elég jól képzett nyelvtanár más nyelvből, csak angolból van. A norvég oktatásügy már húsz éve küzd a problémával, hiszen fontos gazdasági partnerekkel csak a közvetítő nyelven keresztül tudnak kommunikálni, de csak 2003–2004-ben (a mi „Világ – nyelv” programunkkal egy időben) indítottak el egy reformot, amiben próbálják a többi nyelv tanulását elősegíteni¹¹.

Ha így áll a helyzet egy fejlett észak-európai országban, akkor nyilvánvalóan nekünk is végig kell járni ezt az utat? Mi készítet minket erre? Mit biztosít például számunkra a piacositott tankönyvkínálat?¹² A táblázat azt mutatja, hogy valós kínálat csupán két nyelvből létezik: angolból és németből.

Az összes nyelvkönyv alakulása 2000/2001 és 2003/2004 között a következőképpen szemléltethető:

Ha a két leggyakrabban választott nyelvet vesszük, érdekes megfigyelni, hogy angolból csaknem kétharmadot tesz ki a külföldi (főleg brit) kiadású nyelvkönyv, csak egyharmad a hazai. Tehát külföldi kiadók uralják a hazai angoltankönyv-piacot, nekik komoly üzleti érdekük az angol nyelv terjesztése.

A hazai, illetve külföldi vagy licenckiadású nyelvkönyvek száma a két vezető idegen nyelv esetében:

	hazai kiadású nyelvkönyv	külföldi vagy licenc kiadású nyelvkönyv
ANGOL	123	325
NÉMET	157	69

Valóban számos területen elengedhetetlen az angol nyelv ismerete. De az is kérdés számomra, hogy tudományos publikációknál miért ér egy angol nyelvű publikáció többet, mint mondjuk egy olaszul vagy lengyelül írt tanulmány? Az a hazai kutató, aki idegen nyelven, de nem pont angolul publikál, miért ér kevesebbet?¹³ Persze erre mondhatjuk, hogy azért, mert így nem jut el mindenkihez (pl. az „egynyelvű” amerikai tudóshoz), de nem is biztos, hogy a téma azok érdeklődési területéhez tartozik.

Minden gondolatmenet végén az ember azt érzi, hogy e mögött van még valami. Az ember ilyenkor rögtön a pénzre gondol. Ha például 2010-ben bevezetik kötelező jelleggel az angolt, akkor mondhatják, hogy érettségizni már nem „egy idegen nyelvből”, hanem a kötelező angolból kell – és máris megspórolták a többi nyelv érettségi feladatainak előállításai és lebonyolítási költségeit. A többi nyelvből lehet újra pénzért nyelvvizsgázni. A „Világ – nyelv” programot is – ha még lesz ilyen – le lehet szűkíteni „Világ – angol” programra. Akkor pedig már nem is kell annyi nyelvtanár az iskolákba, le lehet építeni a nyelvszakokat az egyetemeken, ahogy az sok nyugat-európai országban történt¹⁴. Ezzel is sokat lehet megtakarítani.

De kell itt még valaminek lenni, ami jóval több, mint egyszerű takarékoskodási kényszer. Ezt a valamit már jóval korábban többen is észrevették mind külföldön, mind idehaza. A nyelv ugyanis nemcsak a kultúrák közvetítője, de a (gazdasági és politikai) hatalomé is. A média épp a nyelven keresztül tud jelentős hatalomra szert tenni, legyen szó termékek vagy ideológiák terjesztéséről. A kérdés az, hogy ez a lehetőség minden nyelvnek megadatik-e, van-e demokrácia a nyelvek világában. Egy német tanulmány¹⁵, amely a nyelvet mint a hatalom eszközét vizsgálja, az angol nyelv egyre terjedő dominanciájával kapcsolatban a következő idézetet közli: „It is in the economic and political interests of the United States to ensure that if the world is moving toward a common language, it be English; that if the world is becoming linked by television, radio and music, the programming be American; that if the world is moving toward common telecommunications, safety and quality standards, they be American; and that if common values are being developed, they be values with which Americans are comfortable”¹⁶.

A jelenségre nálunk csak kevesen figyeltek fel. Kontra Miklós csaknem tíz évvel ezelőtt írt tanulmánya az „Angol nyelvi és kulturális imperializmus és a magyar tanárképzés”¹⁷ címmel jól rávilágított a lényegre. Külföldi forrásokra hivatkozva két nyelvoktatási paradigmát mutat be, az angol dominálta paradigmát és a nyelvi ökológiai paradigmát¹⁸.

Az angol nyelv dominálta paradigma:	A nyelvi ökológiai paradigma
<ul style="list-style-type: none"> • Kapitalizmus • Modernizáció • Egynyelvűség • Globalizáció • A világkultúra amerikanizálása és homogenizálása • Nyelvi, kulturális és hírközlési imperializmus 	<ul style="list-style-type: none"> • Emberi jogi távlatok • Kommunikációbeli egyenlőség • Többnyelvűség • A nyelvek és kultúrák megőrzése • A nemzeti önrendelkezés védelme • Az idegennyelv-tanítás támogatása

Úgy érzem, az oktatásért felelős miniszter – nem tudni, milyen szakmai előkészítés után, meg nem várva a 2003-ban elindított fejlesztő programok eredményeit – egy hirtelen döntést hozott, ami hazai nyelvoktatásunkban paradigmaváltással is felérhet. Ez a paradigma nem a nyelvi ökológiai modell felé mutat.

JEGYZETEK

* A szerző eredetileg német–orosz szakos tanár. – *A szerk.*

¹ Forrás: Fejlesztési részhozzájárulást vezetnek be 2008-tól a felsőoktatásban. (2006-07-01) <http://www.om.hu/main.php?folderID=730&articleID=7420&ctag=articlelist&iid=1>

² *Oktatás-statisztikai évkönyv 2004/2005*. Készült az Oktatási Minisztérium Közgazdasági Főosztályának Statisztikai Osztályán. Budapest, 2005. pp. 23–5.

³ Vö. Rádi Ildikó: „Beszámoló a brüsszeli MACL konferenciáról.” In: *NYELVinфо. A nyelvtanárok lapja*. XIV. évf. 1. sz. (2006) pp. 30–3.

⁴ *Közös európai referenciakeret*. A magyar fordítás megjelent az OM megbízásából. Kiadó: PTMIK, 2002. p. 7.

⁵ „Világ – nyelv” Az Oktatási Minisztérium stratégiája az idegennyelv-tudás fejlesztéséhez. In: *Modern Nyelvoktatás* IX. évf. 1. sz. (2003) p. 8.

⁶ Uo.

⁷ Jelentés a nyelvi előkészítő évfolyamos tanulók körében a 2004/2005. tanév őszi félévében elvégzett felmérésről angol és német nyelvből

http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/om_nyek_jelentes_2004_osz.pdf

<http://www.om.hu/letolt/vilagnyelv/omjelentes2005tavasz.pdf>

⁸ Szilvási Zsuzsanna: „Az idegennyelv-oktatás kérdése Norvégiában.” In: *Modern Nyelvoktatás* XI. évf. 4. sz. (2005) p. 49.

⁹ Uo.

¹⁰ A norvég nyelv ugyanúgy a germán nyelvcsaládba tartozik, mint az angol és a német.

¹¹ Vö. Szilvási Zsuzsanna (2005) p. 51. Itt kell megjegyezni, hogy a *Modern Nyelvoktatás* ezt követő cikke Papp Vanda tollából azt a címet viseli, hogy: „És hogy nevezik azt, aki csak egy nyelvet beszél? Amerikainak.”

¹² OKI tankönyvi adatbázis alapján.

¹³ A tudományos előmenetel pontozásánál több tudományterületen is megkülönböztetik pontszámokban az angol nyelvű publikációkat.

¹⁴ Egy németországi konferencián 2006 júniusában Dorrie Goossens holland kutató elmondta, hogy hazájában megszűnt németből a nyelvtanárok utánpótlása, a germanisztikára szinte nincs is jelentkező.

¹⁵ Stark, Franz: „Sprache – 'Sanftes Machtinstrument' im globalen Wettbewerb.” In: *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache*. Band 30. Iudicium: München, 2004. pp. 141–62.

¹⁶ Rothkopf, David: „In Praise of Cultural Imperialism?” In: *Foreign Policy* 1997/107, pp. 38–53. Idézi Franz Stark (2004) p. 148.

¹⁷ Kontra Miklós: „Angol nyelvi és kulturális imperializmus és a magyar tanárképzés.” In: *Modern Nyelvoktatás* III. évf. 3. sz. (1997). pp. 3–14.

¹⁸ Vö. Kontra (1997) p. 9.